

СЛУЖБЕНА КРИВИЧНА ДЕЛА - одговорност и кажњивост -

Апстракт: Један од основних постулата правне државе и владавине права уопште јесте законито, квалитетно, ефикасно, благовремено и целисходно функционисање јавних служби. Зато је потребно да службена (домаћа или страна) и одговорна лица у државним органима, организацијама и заједницама законито и ефикасно обављају радње у оквиру својих службених овлашћења. Кришењем тих овлашћења или њиховом злоупотребом, повређују се права и законом заштићени интереси других физичких и правних лица, али се на тај начин повређује или угрожава и сама службена дужност таквих лица. Стога сва савремена кривична законодавства познају систем кривичних дела против службене дужности са прописаним санкцијама за њихове учиниоце. Управо о појму, карактеристикама, садржини и систему службених кривичних дела говори овај рад.

Кључне речи: службена дужност, службено лице, злоупотреба, кривично дело, одговорност, кривичне санкције.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Кривична дела против службене дужности представљају различите облике и врсте злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности које су управо учињене од стране службених лица као носилаца тих овлашћења¹. Најчешће се овде ради о поступањима службених лица у вршењу службене дужности, не у интересу и за потребе службе коју врше, већ у неком другом интересу – у намери да на овај начин прибаве себи или другом физичком или правном лицу какву корист, односно да другоме нанесу какву штету или да теже повреду права других².

¹ М. Радовановић, М. Ђорђевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1975. године, стр.369-371.

² Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 2011. године, стр. 462.

Ту се практично ради о искоришћавању или прекорачењу службеног положаја или овлашћења или о невршењу службене дужности које због посебно испољеног степена тежине и опасности Кривични законик³ предвиђа као кривична дела. Тако заправо долази и до појаве злоупотребе јавних овлашћења, службеног положаја, корупције у разним облицима и видовима што све заједно наноси огромне материјалне и друге штете не само појединцима и установама, већ и целом друштву. С друге стране, оваквим својим поступањем државни органи могу да пољуљају поверење међу грађанством (као поданицима државе) у постојећи систем и функционисање не само власти, већ и целокупног правног поретка, па и у ефикасност правне државе⁴.

Стога је интерес (па и императив) сваке државе да сузбије оваква недопуштена понашања појединаца и група и да их принуди да своја овлашћења и надлежности у поступању врше у границама законом прописаним или предвиђеним у другим подзаконским општим актима. Свако прекорачење и злоупотребу ових овлашћења држава проглашава забрањеним, противправним и кажњивим. Најопасније облике оваквих понашања закон инкриминише као кривична дела прописујући за њихове учиниоце казне (затвор) и друге кривично правне мере (мере безбедности и сл). Мање опасна понашања у сфери злоупотреба службених овлашћења законодавац је прописао као привредне преступе, прекршаје, али и као дисциплинске преступе.

Овакве појаве нису само реликт прошлости, већ су оне, на жалост, карактеристичне и за наше данашње друштвено уређење на почетку 21. века⁵. Такве повреде погађају пре свега појединце, а потом и цело друштво. Та злоупотреба, корумпираност и самовлашће органа са јавним овлашћењима и њихових службених лица представља велико друштвено зло које истовремено доводи и до нарушавања угледа појединих служби и органа, па и ауторитета целе власти⁶. Стога се управо предвиђањем кривичних дела и других врста деликата против службене дужности службених лица тежи за потпуним обезбеђењем исправности, законитости, ефикасности и целисходности у раду државних органа и других органа са јавним овлашћењима и тако очува поверење грађана у саму ту власт и правни поредак уопште.⁷

3 Службени гласник Републике Србије број 85/2005. Више: Д. Јовашевић, Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром, Београд, 2007. године.

4 Г. Мишић, Казнена дјела против службене дужности – посебан осврт на казнена дјела корупције, Радно право, Загреб, број 9/2006. године, стр. 60-68.

5 Д. Јовашевић, Корупција као облик угрожавања владавине права у Србији, Зборник радова, Србија- политички и институционални изазови, Београд, 2008. године, стр. 385-416.

6 М. Јеленски, Превенција привредног криминалитета, Приручник, Загреб, број 1/1991. године, стр. 50-57.

7 Г. Мишић, Казнена дјела против службене дужности – посебан осврт на корупцијска казнена дјела, Хрватска правна ревија, Загреб, број 10/2005. године, стр. 82-95.

ПОЈАМ СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Кривична дела против службене дужности⁸ (службена, службеничка или чиновничка кривична дела) представљају у суштини разне врсте злоупотреба службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности од стране службених лица као носилаца тих овлашћења⁹. Држава као организована друштвена организација у свом апарату има више органа који чине поједине службе са јавним овлашћењима. Државни апарат има тежњу да стално јача, што временом доводи до повећања броја служби и лица која раде у њима. На тај начин држава се постепено претвара у самосталну снагу која истина извире из друштва што има за последицу да поједине службе и органи врше јавна овлашћења, не само у интересу целе државе (и целог друштва), него и у свом сопственом интересу.¹⁰

Тако заправо и долази до појаве злоупотребе јавних овлашћења, злоупотребе и кршења службеног положаја, корупције у разним облицима што наноси огромне штете не само појединцима и установама, већ и целом друштву, па и међународној заједници у целини. Стога је интерес сваке правне државе да у име владавине права и заштите корпуса основних људских права и слобода, сузбије, спречи и предупреди оваква недопуштена, противправна понашања појединаца и група и да их принуди да своја овлашћења врше у границама законом прописаним или предвиђеним у другим подзаконским актима¹¹. Свако прекорачење и злоупотребу ових овлашћења држава проглашава опасним и противправним понашањем и у закону прописаном санкцијом кажњава његове учиниоце.¹²

Овакве појаве нису само реликт прошлости, већ су оне на жалост карактеристичне и за наше друштво на данашњем степену развоја. Такве повреде погађају пре свега појединце, а потом и цело друштво. Та злоупотреба, корумпираност и самовлашће органа са јавним овлашћењима и њихових службених лица представља велико друштвено зло које доводи и до нарушавања угледа појединих служби, па и ауторитета целе власти, до губљења поверења грађана у законитост и целисходност њиховог рада и до доношења штете правима и интересима других физичких и правних лица. Стога се управо предвиђањем

8 Ж.Ђурић, Д.Јовашевић, М.Ракић, Корупција – изазов демократији, Београд, 2007. године, стр.178-193.

9 Д. Јовашевић, Појам и карактеристике службених кривичних дела, Судска пракса, Београд, број 6/2005. године, стр. 55-62.

10 Ј. Крегар, Корпорацијски криминал и нове мјере сузбијања корупције, Ревизија, Загреб, број 3/2004. године, стр. 5-18.

11 Више: М. Фауленд, В. Стошић, Је ли неслужбено господарство извор корупције, Загреб, 1999. године.

12 Г. Мишић, Казнена дјела против службене дужности – посебна осврт на неке случајеве из судске праксе, Хрватска правна ревија, Загреб, број 6/2006. године, стр. 68-100.

кривичних дела против службене дужности¹³ тежи за потпуним обезбеђењем исправности и законитости у раду државних органа који врше јавна овлашћења и тако очува поверење грађања у саму ту власт и правни поредак¹⁴.

У вези са појмовним одређивањем службеног криминалитета (службених кривичних дела или кривичних дела извршених од стране службених лица у вршењу службене дужности) потребно је указати и на чињеницу да се под овим појмом у ширем смислу у кривичноправној литератури сматрају и друга кажњива, недозвољена, противправна, деликтна понашања службених лица у вршењу службе. Тако се наиме у оквиру службеног криминалитета или службене деликвенције подразумевају поред кривичних дела и следеће врсте деликата као што су: 1) привредни преступи, 2) прекршаји и 3) дисциплински преступи службених лица¹⁵.

КАРАКТЕРИСТИКЕ СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Службена кривична дела представљају различите облике и видове злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности¹⁶ од стране службених или одговорних лица као носилаца тих овлашћења којима се наносе теже последице за службу односно долази до тежег угрожавања службе. Овим се инкриминацијама, заправо, настоји да се обезбеди исправност, целисходност, благовременост, ефикасност и законитост у раду државних органа који врше јавна овлашћења и тако очува поверење грађана у правни поредак и правну државу.¹⁷

Објект заштите ових кривичних дела јесте службена дужност државних и других органа који врше јавна овлашћења односно дужност одговорних лица у предузећу, установи или другом субјекту. Али није циљ учинилаца ових кривичних дела да повреде или угрозе службену дужност коју врше, већ да на та начин нанесу штету другом лицу (имовинског или неимовинског карактера) или да теже повреде право неког другог физичког или правног лица¹⁸. Истовремено се

13 Г. Мишић, Казнена дјела против службене дужности – посебан осврт на корупцијска казнена дјела, Хрватска правна ревија, Загреб, број 10/2005. године, стр. 82-95.

14 В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2010. године, стр. 289-292.

15 М.Ђорђевић, Ђ.Ђорђевић, Кривично право, Београд, 2010. године, стр. 214-215.

16 Г. Мишић, Казнена дјела против службене дужности – посебан осврт на корупцијска казнена дјела, Хрватска правна ревија, Загреб, број 10/2005. године, стр. 82-95.

17 Д. Јовашевић, Појам и карактеристике службених кривичних дела, Судска пракса, Београд, број 6/2005. године, стр. 55-59.

18 П. Новоселец, Злоупораба положаја и власти као господарско казнено дјело, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 9/2002. године, стр.1-17.

овим кривичним делима повређују или угрожавају и друге друштвене вредности као што су: слобода и права човека и грађана, имовина, привреда и сл.¹⁹.

Радња извршења ових кривичних дела се предузима у вршењу службене дужности или у вези са вршењем службене дужности²⁰. С обзиром на врсту службене дужности која се крши и нарушава вршењем кривичних дела, службена кривична дела се могу поделити на две групе. То су: 1) општа службена кривична дела и 2) посебна службена кривична дела. Општа службена кривична дела се могу извршити у свакој службеној дужности од стране носиоца службених овлашћења. Посебна службена кривична дела се пак могу извршити само у одређеним врстама и облицима службене дужности (нпр. кривично дело кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика из члана 360. КЗ РС).

Даље, у правној теорији се може пронаћи још једна деоба кривичних дела против службене дужности. Тако се сва службена кривична дела може класификовати на две врсте и то на: 1) права службена кривична дела и 2) неправна службена кривична дела. Права службена кривична дела су она дела која може да изврши само службено или одговоорно лице, и то само у вршењу службене дужности или јавних овлашћења или у вези са њима. Неправна службена кривична дела су она која се могу извршити и у служби и ван ње.

Овим кривичним делима се повређује службена дужност у смислу њеног правилног, целисходног, благовременог, ефикасног и законитог функционисања. Нису међутим, све овакве повреде кривична дела, већ само теже повреде, док бројне лакше повреде службене дужности представљају дисциплинске преступе. О томе када ће постојати кривично дело, а када дисциплински преступ постоје два схватања. Тако се: 1) према квантитативном разликовању, кривична дела сматрају као теже врсте деликата, а дисциплински преступи слабије, мање повреде службене дужности. Разлика између њих није у елементима самих деликата, већ у интензитету и обиму проузроковане последице и 2) према квалитативном схватању разлика између кривичних дела и дисциплинских преступа се налази у њиховој природи, односно у карактеру и значају ових дела. То су две категорије деликата разликују се по садржини свога бића.²¹

У оквиру ових кривичних дела су систематизована и тзв. кривична дела корупције (од којих су најзначајнија следећа дела: 1) трговина утицајем из члана 366. КЗ РС, 2) примање мита из члана 367. КЗ РС и 3) давање мита из члана 368. КЗ РС – као општа дела корупције). Због посебног значаја и опасности посебна кривична дела корупције су до доношења новог Кривичног законика Републике Србије који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године била систематизована у

19 М. Радовановић, М. Ђорђевић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр. 370-371.

20 Д.Јовашевић, Злоупотреба службеног положаја и корупција, Београд, 2005. године, стр. 17-26.

21 Д.Јовашевић, Т.Хашимбеговић, Злоупотреба службеног положаја, Београд, 2001. године, стр. 56-69.

посебну главу иза “Кривичних дела против службене дужности” под називом: “Кривична дела корупције”. Корупција²² представља појаву давнашњег порекла која је иманентна свим државним организацијама током своје дуге историје. Она се испољава у разним облицима, на различите начине и различитим средствима у широком спектру делатности. Но, при томе, се ипак не сме запоставити чињеница да сви облици корупције (лат. *corruptio* - поквареност) не морају да садрже обележја одређених кривичних дела за која су прописане кривичне санкције. То наиме, значи да се под појмом корупције не сматрају само кривична дела, већ овај појам по свом садржају, карактеру и природи превазилази границе кривичноправне репресије.

Као учинилац ових кривичних дела по правилу се јавља домаће или страном службено или одговорно лице. Код појединих кривичних дела као учинилац се јавља само одређено службено лице – судија или судија поротник, јавни тужилац или његов заменик код кривичног дела кршења закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика из члана 360. КЗ РС. Код одавања службене тајне из члана 369. КЗ РС као учинилац се може јавити и лице коме је престало својство службеног лица у време извршења дела. Но, овде постоје и таква дела која може да изврши свако лице: давање мита из члана 368. КЗ РС или пак лице коме су предмети кривичног дела поверени у служби или на раду (код проневере из члана 364. КЗ РС и послуге из члана 365. КЗ РС).

Службеним лицем у својству учиниоца ових кривичних дела у смислу члана 112. став 3. КЗ РС сматрају се²³: 1) лице које у државном органу врши службене дужности, 2) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима, 3) лице у установи, предузећу или другом субјекту којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу, 4) лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова и 5) војно лице изузев када су у питању кривична дела против службене дужности.

Страном службено лице у смислу члана 112. став 4. КЗ РС као учинилац ових кривичних дела је лице које је члан законодавног, извршног или судског органа стране државе, јавни функционер или службеник међународне организације и њених органа, судија и други функционер међународног суда.

Као извршилац ових кривичних дела може се појавити и одговорно лице²⁴. Одговорним лицем се у смислу става 5. члана 112. КЗ РС сматра власник предузећа или другог субјекта привредног пословања или лице у предузећу,

22 Д.Јовашевић, Кривична дела корупције, Београд, 2009. године, стр.178-184.

23 И.Симић, А.Трешњев, Кривични законик с краћим коментаром, Београд, 2010. године, стр. 93.

24 Н. Мрвић Петровић, Кривично право, Београд, 2005. године, стр. 350-351.

установи или другом субјекту којем је с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређени круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова. Као субјект привредног пословања (члан 112. став 21. КЗ РС) сматрају се: 1) предузеће, 2) друго правно лице које обавља привредну делатност и 3) предузетник

У погледу кривице, ова се кривична дела врше са умишљајем. Само једно службено кривично дело може бити извршено и са нехатом као обликом кривице. То је дело одавања службене тајне из члана 369. КЗ РС.

У нашем правном систему због својих посебних и специфичних карактеристика службена кривична дела су одувек била издвојена у посебну главу и то раније, како у Основном кривичном закону, тако и у републичком кривичном законодавству. Тако је раније Основни кривични закон (бивши Кривични закон СР Југославије²⁵ у глави 19. предвиђао кривична дела против службене дужности службених лица у савезним органима и савезним организацијама (у чл. 174-200). Кривични закон Републике Србије из 1977. године²⁶ предвиђао је службена кривична дела у две посебне, самосталне главе и то: 1) у глави 21. под називом: Кривична дела против службене дужности (чл. 242-256) и 2) у глави 21А. под називом: Кривична дела корупције (чл. 255а.-255з.). Новодонети Кривични законик Републике Србије из 2005. године који је ступио на правну снагу 1. јануара 2006. године у глави 33. под називом: "Кривична дела против службене дужности" предвиђа службена кривична дела (чл. 359.-369).

Сва ова законска решења предвиђају на готово истоветан начин поја, карактеристике и систематику службених кривичних дела са идентичним обележјима бића кривичних дела и прописаним казнама. Но, без обзира на мање или веће разлике које постоје међу службеним кривичним делима, зависно од кривичног закона који их предвиђа сва ова дела имају исте заједничке карактеристике по којима се она управо и издвајају у засебну групу кривичних дела и које чине њихову специфичност. Те заједничке карактеристике службених кривичних дела се могу одредити с обзиром на: 1) објект заштите, 2) дело се предузима у вршењу службе, 3) својство извршиоца дела, 4) врста последице и 5) облик кривице.

25 Више: Д.Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002. године.

26 Више: Д.Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 2003. године; И.Симић, М.Петровић, Кривични закон Републике Србије – Практична примена, Београд, 2002. године.

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Објект заштите

Објект заштите код кривичних дела о којима је реч у овом раду јесте службена дужност државних и других органа који врше јавна овлашћења²⁷. Но, у кривично правној литератури нису ретка ни схватања према којима се код ових кривичних дела не може говорити о једном јединственом заштитном објекту (у смислу добра или вредности који су заштићени кривичним законодавством), већ о вишеструком објекту кривично правне заштите²⁸. При томе се као главни или превалентни објект заштите код ових кривичних дела ипак сматра државна управа, јавна власт, јавна овлашћења, законити рад државног апарата. Но, као општи објект кривично правне заштите се такође код ових дела може узети и правилно и законито вршење службене дужности и других дужности које се врше у оквиру јавних овлашћења.

Иако је према овако одређеном објекту заштите и извршено систематизовање кривичних дела у посебном делу Кривичног законика у групу кривичних дела против службене дужности, ипак се овим делима повређују или угрожавају и друге друштвене вредности. Наиме, овим се кривичним делима истина недозвољено или незаконито врше службене дужности или се незаконито користе службена или јавна овлашћења. Но, није циљ извршилаца ових дела да незаконито користе или врше јавна или службена овлашћења или да незаконито користе службени положај, већ да оваквим својим радњама остваре други недозвољени противправни циљ²⁹.

Тај се циљ код ових кривичних дела предузетих од стране службених лица у вршењу службене дужности своди на остварење користи (имовинског или неимовинског карактера) за себе или неког другог (друго физичко или правно лице) или пак на проузроковање штете (имовинског или неимовинског карактера) неком другом физичком или правном лицу или пак у повреди права неког другог лица. Дакле, злоупотреба службене дужности се овде појављује само као средство или начин да се оствари неки други незаконити циљ било уопште или на једноставнији, успешнији или благовременији начин³⁰. Но, пошто се повреда службене дужности код ових кривичних дела јавља као примарна или превалентна друштвена вредност због које законодавац и пружа кривично

27 Љ.Јовановић, Д.Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1995. године, стр.415.

28 група аутора: Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 1995. године, стр.850.

29 Н. Мрвић Петровић, Кривично право, оп.цит. стр.350.

30 З. Стојановић, О. Перић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2000. године, стр.340-341.

правну заштиту, то се оваква кривична дела систематизују у посебну групу дела управо према овом заштитном објекту³¹.

Вршење службе

Кривична дела против службене дужности су управљена на повреду или угрожавање службене дужности или службеног или јавног овлашћења. Она се предузимају од стране специфичних извршилаца односно лица са одређеним личним својством, а то је својство димаћег или страног службеног лица или својство одговорног лица. Ова лица предузимају своју радњу извршења управо приликом самог вршења службене дужности, приликом обављања различитих овлашћења односно приликом предузимања службених радњи у вршењу или поводом вршења службе. То је следећа заједничка карактеристика службених кривичних дела.

Дакле, ова се кривична дела врше у служби или у вези са вршењем службене дужности³². У овом другом случају, као њихов извршилац се не мора увек јавити само службено лице (као што је случај са кривичним делом давања мита при коме се као извршилац јавља свако лице које даје поклон или какву другу вредност – мито неком службеном лицу да у служби изврши закониту или незакониту радњу). Такође и одавање службене тајне може да изврши лице које више нема својство службеног лица, али је тајну коју је сада неовлашћено саопштило непозваном лицу сазнало у вршењу службене дужности или у вези са том службом.

Својство извршиоца дела

Следећа заједничка карактеристика службених кривичних дела се огледа у својству извршиоца дела³³. Наиме, као извршилац дела (као лице које предузима делатност чињења или нечињења која је у законском опису одређена као радња извршења кривичног дела) код ових кривичних дела се могу јавити следеће врсте лица. То су: 1) домаће службено лице, 2) страно службено лице и 3) одговорно лице.

Зависно од врсте кривичног закона који предвиђа одговарајућу инкриминацију из ове групе дела као извршилац овог кривичног дела могу се јавити различита службена лица³⁴. Тако се службеним лицем у својству учиниоца ових кривичних дела у смислу члана 112. КЗ РС сматрају следећа лица: 1) лице које у државном органу врши службене дужности, 2) изабрано, именовано или

31 Б. Чејовић, В. Миладиновић, Кривично право, Посебни део, Ниш, 1995. године, стр. 403-404.

32 Љ. Лазаревић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1993. године, стр.299-301.

33 Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Београд, 2003. године, стр.465-468.

34 Н. Мрвић Петровић, Кривично право, оп.цит. стр.351.

постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима, 3) лице у установи, предузећу или другом субјекту којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу, 4) лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова и 5) војно лице изузев када су у питању кривична дела против службене дужности.

Страно службено лице у смислу учиниоца ових кривичних дела је лице које је члан законодавног, извршног или судског органа стране државе, јавни функционер или службеник међународне организације и њених органа, судија и други функционер међународног суда.

Као извршилац ових кривичних дела може се појавити и одговорно лице. Одговорним лицем се сматра власник предузећа или другог субјекта привредног пословања или лице у предузећу, установи или другом субјекту којем је с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређени круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова. Као субјект привредног пословања сматрају се: 1) предузеће, 2) друго правно лице које обавља привредну делатност и 3) предузетник

Но, иако се овде ради о службеним кривичним делима, као њихов извршилац се поред службеног или одговорног лица у одређеним случајевима може појавити и лице које нема ово својство. Наиме, код малог броја кривичних дела из ове групе као што су проневера и послуга као извршилац се може појавити поред наведених лица и друго лице коме су предмети кривичног дела поверени у служби или уопште на раду у државном органу, предузећу, установи или другом субјекту или радњи. Дакле, овде је за постојање дела битно да се ради о лицу коме су одређени предмети (новац, хартије од вредности или друге покретне ствари) „поверени“ у служби или на раду (којима он фактички рукује у служби или поводом вршења службене дужности или радне обавезе).

Као извршилац неких кривичних дела из ове групе (нпр. одавање службене тајне) може се такође јавити и лице коме је престало својство службеног лица. Дакле учинилац овог дела у време предузимања радње извршења нема својство службеног лица, али је то својство имало раније у време када је и сазнало тајну (податке или документе који имају статус службене тајне).

И на крају, као извршилац кривичног дела давања мита може се појавити свако лице које даје поклон или другу корист (или даје обећање поклона или друге користи) службеном лицу да овај у оквиру службене дужности изврши или не изврши неку службену радњу.

Врста последице

Последица код кривичних дела против службене дужности се испољава на двојаки начин. Она се прво јавља у виду последице повреде. Ова се врста последице испољава на различите начине: у прибављању противправне користи, у наношењу штете другоме или у повреди права другог лица³⁵. Као последица ових кривичних дела може се јавити и кршење закона и других прописа или општих аката или доношење неког незаконитог акта или предузимање незаконитог поступка.

Но, главна последица код службених кривичних дела се ипак испољава у виду стварања конкретне, блиске, непосредне, стварне опасности односно у угрожавању правилног, квалитетног, благовременог, ефикасног и законитог вршења службене дужности и службених и јавних овлашћења. Наиме, извршењем ових кривичних дела ствара се опасност за службу или друго јавно овлашћење. Овде се ради о опасности која је стварно, непосредно, блиско наступила по заштићено друштвено добро или вредност – службену дужност³⁶.

Облик кривице

При предузимању радње извршења кривичних дела против службене дужности учинилац поступа са умишљајем као обликом кривице. То је и логично јер се овде ради о кривичним делима која представљају свесно и вољно кршење службене дужности или јавних овлашћења. Најчешће је незаконито поступање службеног лица праћено и намером да се на овај начин прибави себи или другом каква корист или намером да се другоме нанесе каква штета или намером да се теже повреде права другог. Постојање намере као субјективног елемента на страни учиниоца дела у време предузимања радње извршења у највећем броју случајева овај умишљај квалификује као директан умишљај (*dolus directus*), као највиши и најизразитији облик кривице у кривичном праву³⁷.

Само у случају извршења кривичног дела одавања службене тајне законик дозвољава могућност да учинилац при предузимању радње извршења поред умишљаја може да поступа и са нехатом (као обликом кривице).

35 З.Стојановић, О. Перић, Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима, Београд, 1996. године, стр.374.

36 Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, оп.цит. стр.467.

37 И.Симић, М.Петровић, Кривични закон Републике Србије, Практична примена, Београд, 2002. године, стр. 280-281.

ОДНОС СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА И ДРУГИХ ДЕЛИКАТА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА

Но, у казненом праву уопште, па тако и у нашој земљи кривична дела нису и једина кажњива деликтна дела. Наиме, поред кривичних дела као кажњива, противправна и забрањена дела јављају се и: 1) привредни преступи, 2) прекршаји и 3) дисциплински преступи. С обзиром да се извршењем било ког од наведених кажњивих деликата може угрозити или повредити службена дужност или јавно овлашћење и да се службено лице може јавити као учинилац ових дела, то је потребно указати на однос (сличности и разлике) између појединих врста кажњивих дела којима се: 1) повређује или угрожава службена дужност или јавно овлашћење, 2) врше у службеној дужности, 3) предузимају од стране службеног лица и 4) предузимају са умишљајем или из нехата.

Однос кривичних дела и привредних преступа

Приликом утврђивања односа између службених кривичних дела и службених привредних преступа³⁸ учињених од стране службеног или одговорног лица у правном лицу потребно је указати на општу разлику између кривичних дела и привредних преступа као различитих врста кажњивих деликата у нашем казненом праву. Кривично дело је противправно, скривљено учињено дело чија су обележја одређена у закону³⁹. Дакле, прва основна разлика између кривичних дела и привредних преступа произлази из наведене дефиниције. Привредни преступи су друштвеноштетне повреде прописа о привредном и финансијском пословању, које су прописане законом или уредбом владе.

У нашој литератури се може наћи и такво схватање да су привредни преступи дела мањег или нижег интензитета и квантума друштвене опасности, него што су то кривична дела. Основа тога схватања се између осталог налази и у дефиницији појма привредног преступа према законском тексту из 1977. године када елеменат друштвене штетности уопште и није био унет у законски опис обележја привредног преступа. Тако су привредни преступи сматрани мање друштвено опасним делима која се на лествици кажњивих дела налазе између кривичних дела (као најопаснијих понашања) и прекршаја (као повреда правних прописа и друштвене дисциплине у најширем смислу).

Но, ово схватање о градацији привредних преступа и кривичних дела по степену и интензитету друштвене опасности не може да издржи озбиљнију критику. То поготово ако се има у виду да су привредни преступи у првом реду деликти правног лица (чија је одговорност примарна), па тек онда и деликти одговорног лица у првом лицу. Као такви привредни преступи могу

38 О појму и карактеристикама привредних преступа више: Д. Јовашевић, Коментар Закона о привредним преступима, Београд, 2001. године ; Д. Јовашевић, Привредни преступи у пракси – практикум, Београд, 2001. године.

39 Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2002. године, стр.386.

у конкретним животним ситуацијама бити не само друштвено лакша дела по интензитету опасности, већ могу исто тако да буду и знатно тежа и опаснија дела којима се наносе веће штете интересима друштвене заједнице у целини.

Ово тим пре што и у случају извршења привредног преступа од стране правног лица његово одговорно лице може да одговара и за кривично дело (у ком случају се оно и не кажњава за привредни преступ) ако су обележја учињеног привредног преступа идентична са обележјима неког кривичног дела (дакле када постоји објективни идентитет чињеничног описа кривичног дела и привредног преступа). У оваквим ситуацијама несумњиво је да се привредни преступ појављује као нека врста кривичног дела, али дела специфичног учиниоца – правног лица. Управо је та специфичност учиниоца конкретног дела као забрањеног и кажњивог понашања разлог да се оно одређује као привредни преступ, а не као кривично дело.

Законодавац је зато и поставио паралелну и истовремену одговорност правног лица и његовог одговорног лица за учињени привредни преступ имајући у виду циљ и сврху управо кажњавања правног лица као скупа свих појединаца, колектив запослених који га чине и који су сви заједно остварили обележја неког привредног преступа.

Друштвена опасност привредних преступа као деликата одговорних лица налази се на нивоу кривичних дела у случајевима када се бића учињених привредних преступа у потпуности поклапају са бићима кривичних дела у ком случају и само одговорно лице у правном лицу не одговара за привредни преступ, већ за кривично дело. Но, има и таквих случајева када неки нови привредни преступ по својој тежини и друштвеној штетности, односно опасности одговара кривичном делу, али још увек није прописан као такав већ се само уредбом прописује привредно-преступна одговорност и кажњивост за његовог учиниоца. И тада окривљено одговорно лице одговара за привредни преступ, али само док се законом такво понашање не одреди као кривично дело.

Следећа разлика између кривичног дела и привредног преступа огледа се у објекту заштите⁴⁰. Наиме, заштитни објекат код привредних преступа јесу одређени привредни и финансијски односи, односно економски систем у целини или поједини његови сегменти. Ти су односи уређени привредним системом који у потпуности обезбеђује одржавање и развој владајућих друштвених односа у сфери економије и привређивања уопште. Према томе, заштитни објекат код привредних преступа јесте привредни и финансијски систем и његово несметано, законито, ефикасно и благовремено функционисање. Насупрот томе, код кривичних дела објекат заштите је одређен као човек (грађанин) и друштво (држава). То значи да је објекат заштите код привредних преступа много ужи него што је то случај код кривичних дела.

40 Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2006. године, стр.75-78

Кривично дело може да изврши само физичко лице (које је у време извршења дела старо 14 година). Као учинилац привредног преступа могу да се нађу различити субјекти. То су: правно лице (предузеће, установа или друга организација), одговорно лице и предузетник. У овом елементу се огледа следећа разлика између кривичних дела и привредних преступа. Физичко лице у кривично правном смислу одговара увек и само по принципу субјективне одговорности. Код привреднопреступне одговорности⁴¹ постоји двојака, истовремена и паралелна одговорност – одговорност правног лица и његовог одговорног лица односно предузетника. Наравно правно лице одговара примарно и то по принципу објективне одговорности на бази самог проузроковања последице. Одговорно лице и предузетник одговарају по принципу субјективне одговорности у чијој основи се налазе урачунљивост и кривица.

У погледу предвиђености дела у закону односно у пропису (начело законитости или легалитета) налази се следећа разлика између кривичних дела и привредних преступа. Наиме, кривична дела и санкције за њихове учиниоце се могу предвидети једино и искључиво законом. Напротив, привредне преступе, њихова обележја и санкције могу да одређују не само закони, већ и прописи подзаконског карактера (уредбе владе). Ово је решење заправо последица нужности брзине развоја и ширења привредних односа у нашој земљи и потребе за брзом и честом изменом прописа и регулативе у складу са променама у друштвеним односима и све различитијег кршења прописа из области привредног и финансијског пословања. А управо се уредбе као подзаконски акти највишег нивоа могу доносити на брз и ефикасан начин који се може ускладити са новим друштвеним и привредним односима⁴².

Систем санкција предвиђених за поједине врсте кажњивих дела представља следећу разлику. За кривична дела закон је превидео широку лепезу казни (затвор, новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе) и других врста кривичних санкција: мере безбедности, васпитне мере и мере упозорења (условну осуду и судску опомену). Но, за привредне преступе постоји далеко мањи број санкција које друштву стоје на располагању приликом избора најефикаснијег средства за борбу против ове врсте привредне деликвенције. За привредне преступе може се изрећи само једна врста казни (новчана казна), условна осуда и четири заштитне мере (које по свом карактеру, садржини и сврси одговарају мерама безбедности).

У оба случаја су предвиђене врсте и висина казне израз само оцене законодавца о степену тежине, природе, карактера и опасности (односно друштвене штетности) одређеног понашања с тим да у оба случаја важи правило да изречена казна треба да буде у сразмери са тежином учињеног дела и степеном

41 Д. Јовашевић, Карактеристике одговорности за привредне преступе у нашем праву, Право, теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10/2000. године, стр. 33-40.

42 Д. Јовашевић, Привредни преступи у пракси - практикум, Београд, 2001. године, стр. 34-36.

опасности учиниоца што значи да надлежни суд у сваком конкретном случају учињеног деликта врши одмеравање казне сходно опасности учињеног дела и личности учиниоца.

И коначно последња, али ништа мања разлика између кривичних дела и привредних преступа огледа се у надлежности органа који учествују у поступку поводом извршеног кажњивог дела. Тако се за кривична дела поступак води по захтеву јавног тужиоца пред судом опште надлежности (општинским или окружним судом), док се поступак за привредне преступе води такође по захтеву надлежног јавног тужиоца, али пред трговинским судом (раније привредним судом). С тим што на овом месту треба рећи да се одговарајуће одредбе Законика о кривичном поступку⁴³, односно Закона о извршењу кривичних санкција⁴⁴ сходно примењују и у поступку за привредне преступе (било да се ради о одредбама процесног или извршног карактера).

И на крају треба рећи да за привредне преступе не одговарају државни органи, органи територијалне аутономије и локалне самоуправе као ни органи месне заједнице. Но, ни у тим случајевима закон не искључује одговорност одговорних лица у овим правним лицима за радње којима је остварено обележје неког од привредних преступа.

Однос кривичних дела и прекршаја

У систему кажњивих дела, видели смо, разликују се поред кривичних дела и привредних преступа, и прекршаји правних лица, њихових одговорних лица и физичких лица. С обзиром да се у области повреде службене дужности и јавних овлашћења могу десити и такве ситуације да службена лица приликом предузимања овлашћења из оквира своје службе прекрше одређене норме правног поретка и тиме проузрокују прекршаје као посебну врсту кажњивих понашања за које су законом предвиђене специфичне врсте прекршајних казни и других санкција. Стога да бисмо утврдили однос службених кривичних дела и прекршаја службених лица потребно је да претходно укажемо на општу разлику која постоји између кривичних дела уопште и прекршаја уопште.

У погледу разграничења кривичног дела и прекршаја⁴⁵ као различитих кажњивих дела у теорији казненог права развиле су се две теорије: квалитативна

43 Више: Т.Васиљевић, М. Грубач, Коментар Законика о кривичном поступку, Београд, 2005. године; З.Јекић, М. Шкулић, Законик о кривичном поступку са предговором, објашњењима и регистром појмова, Београд, 2002. године.

44 Више: Д. Јовашевић, Закон о извршењу кривичних санкција са коментаром, Београд, 2006. године; Д. Јовашевић, З. Стевановић, Правни аспекти извршења кривичних санкција, Београд, 2007. године.

45 Закон о прекршајима Републике Србије је донет 2005. године (Службени гласник Републике Србије број 101/2005), али је његова примена почела 1. јануара 2010. године (Службени гласник Републике Србије број 116/2008).

и квантитативна. Према квалитативној теорији прекршаји и кривична дела се разликују по својој суштини иако представљају јавноправне деликте. Кривичним делом се повређује правна норма, правно добро или правни интерес, док оваква повреда не представља појмовно одређивање садржине прекршаја. То значи да кривична дела повређују или угрожавају добра од велике друштвене вредности, док са прекршајима то није случај.

Према квантитативној теорији разлика између кривичног дела и прекршаја није суштинске, већ се она састоји у различитом квантуму (количини) тежине и опасности, односно штетности у предузетој радњи извршења одређеног деликта од стране његовог учиниоца. Наиме, кривично дело је дело којим се повређују или угрожавају најзначајнија заштићена добра и вредности у једном друштву. Напротив, прекршај уопште нема елементе опасности, већ је друштвена штетност таквог деликта изражена у далеко мањој мери. Овде се ради само о противправном делу, делу којим се крше норме правног поретка. Наравно, та друштвена штетност, односно њен квантум се утврђује на бази два критеријума: значаја правног добра које се напада таквим деликтом и врстом и обимом проузроковане последице, односно другим објективним и субјективним околностима које су пратиле извршење дела⁴⁶. У сваком случају разлика између кривичног дела и прекршаја⁴⁷ је јасно уочљива.

Прекршаји су друштвено штетне повреде јавног поретка предвиђене у прописима за које су прописане казне и заштитне мере. У погледу општих елемената појма кривичног дела и прекршаја треба истаћи да на страни прекршаја нема елемента одређености дела у закону (принципа легалитета). Прекршаји се могу одређивати не само законом, већ и подзаконским актима. У погледу субјеката ових деликата, као учинилац кривичног дела се може појавити само физичко лице, при чему се за његову одговорност захтева испуњење услова за постојање субјективне одговорности. Код прекршаја су могуће три врсте субјеката. Поред физичког лица које одговара по принципу субјективне одговорности, као учиниоци прекршаја се могу јавити и правно лице (које одговара на бази проузроковања последица дакле по принципу објективне одговорности) и одговорно лице у правном лицу односно предузетник (које такође одговарају на бази субјективне одговорности).

У погледу санкција за кривична дела су прописане: казне (затвор, новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе), мере упозорења (условна осуда и судска опомена), васпитне мере и мере безбедности, док се према учиниоцима прекршаја могу изрећи следеће санкције: казне (затвор и новчана казна), укор, опомена, заштитне мере (које одговарају по сврси, карактеру и садржини мерама безбедности) и васпитне мере. Извршење и

⁴⁶ Д. Јовашевић, Збирка закона о прекршајима са коментаром и праксом, Београд, 2004. године, стр. 23-36.

⁴⁷ Д. Јовашевић, Прекршајно право, Ниш, 2012. године, стр. 78-92.

кривичних и прекршајних санкција се спроводи у истим заводским установама, по истом поступку, на бази истих васпитно-преваспитних метода и третмана ресоцијализације, а у свему према одредбама Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије.

Поступак утврђивања одговорности за кривична дела се покреће по службеној дужности од стране посебног државног органа, јавног тужиоца, и води се пред редовним судом (општинским и окружним). Прекршајни поступак се покреће по захтеву овлашћеног органа, води га посебни орган, судија за прекршаје, орган управе или комисија.

Уколико је једно кажњиво понашање истовремено предвиђено и као кривично дело и као прекршај, у том случају кривично дело као теже и опасније апсорбује прекршај. Околност да је једно лице кажњено за кривично дело представља основ који искључује одговорност и кажњивост за прекршај, под условом да чињенично стање једног и другог кажњивог дела испуњавају услове идентитета (истоветности). Ако је пак једно лице претходно кажњено за прекршај, а потом му се суди и за кривично дело на које указује истоветно чињенично стање, у том случају се изречена прекршајна казна урачунава у казну коју таквом лицу изриче кривични суд.

Однос кривичних дела и дисциплинских преступа

Поред кривичних дела и других врста деликата у нашем казненом праву постоје и дисциплински преступи за које су предвиђене посебне санкције и основи одговорности. Тај однос између службених кривичних дела и службених дисциплинских преступа се огледа у следећем⁴⁸. У казненоправној литератури је изнето више различитих схватања⁴⁹ о односу кривичних дела и дисциплинских преступа учињених од стране службених лица. Сва та схватања се практично свде на питање да ли се овде ради о две квалитативно различите врсте деликата или се ради о деликтима исте природе где се разлика своди само на формалне критеријуме.

Дисциплински преступи⁵⁰ представљају повреде службене дужности. Ради се о противправном понашању службених лица. Дакле, овде се елементи деликта јављају у виду: 1) дела човека – службеног лица, 2) противправног понашања, 3) повреде службене дужности или јавног овлашћења и 4) дело је одређено у закону или другом пропису као кажњиво дело. По овим објективним елементима је тешко утврдити квалитативну разлику између ове две врсте деликата, па се њихова разлика тражи у врсти прописа којим је одређени деликт

48 Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, оп.цит. стр. 467-468.

49 Љ. Лазаревић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр.302-303.

50 Б. Чејовић, В. Миладиновић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр.404-405.

прописан и у врсти санкције која је прописана за одређено понашање. Када се ради о кривичном делу, оно је прописано у кривичном закону, за његовог учиниоца су прописане казне и друге врсте кривичних санкција као и основи и услови за утврђивање кривичне одговорности и кажњивости.

Дисциплински преступи су блаже, квалитативно мање опасне радње, противправна дела која су у уредбама и подзаконским прописима општег карактера прописане као дисциплински преступи. За учиниоце дисциплинског преступа су прописане одређене врсте и мере дисциплинских санкција за чије је изрицање надлежан дисциплински орган (а не суд) по правилима о вођењу дисциплинског поступка при чему се утврђују основи и услови дисциплинске одговорности. Када се говори о односу кривичне и дисциплинске одговорности службених лица треба рећи да је данас опште прихваћено становиште да једна одговорност не искључује другу. Наиме, ако једно службено лице једном или више радњи, делатности изврши и кривично дело и дисциплински преступ, онда ће оно одговарати и кривично (пред судом) и дисциплински (пред надлежним дисциплинским органом). Оправдање за постојање оваквог решења налази се у чињеници да интереси службене дужности налажу предузимање у оваквим случајевима одређених мера које нису само предвиђене кривичним правом, али које се могу изрећи у поступку утврђивања дисциплинске одговорности службених лица.

Наиме, прописи којима се утврђује одговорност службених лица који раде у државним органима или установама од јавног интереса изричито одређују да кривична или привредно преступна или прекршајна одговорност не искључују истовремену и паралелну одговорност за дисциплински преступ ако се обележја свих ових врста деликата поклапају (ако постоји идентитет чињеничног стања дисциплинске ствари са кривичном, привредно преступном и прекршајном ствари⁵¹).

СИСТЕМАТИКА СЛУЖБЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Кривична дела против службене дужности су у највећој мери систематизована на јединственом месту у групи кривичних дела према групном заштитном објекту. Но, треба рећи да нису сва службена кривична дела систематизована само у овој групи кривичних дела, већ се низ кривичних дела учињених од стране службених лица којима се повређује или угрожава службена дужност налазе и у другим групама кривичних дела зависно од објекта заштите (добра, вредности или интереса) који се истовремено и претежно угрожава овим кривичним делима. Тако је та друга друштвена вредност по свом значају превалентна, па је такво дело нашло своје место у одговарајућој групи кривичних дела.

⁵¹ група аутора, Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 1995. године, стр.850-852.

Но, на овом месту је потребно да укажемо на чињеницу да у оквиру службених кривичних дела постоје различите поделе, класификације и систематике према ужим критеријумима. Тако се обично у кривичноправној литератури, сва службена кривична дела могу систематизовати или поделити према следећим критеријумима⁵².

Према критеријуму да ли се службена кривична дела могу извршити само и једино у оквиру и у вези са службеном дужношћу или не, разликују се⁵³: 1) права службена кривична дела и 2) неправна службена кривична дела. Права службена кривична дела су она дела која се могу једино, само и искључиво извршити у службеној дужности, у њеном оквиру или у вези са службом односно јавним овлашћењем. Неправна службена кривична дела су она дела која се могу извршити од стране службеног лица у вршењу службене дужности или јавног овлашћења, али се исто тако могу извршити и ван службе. Чињеница да су она извршена у службеној дужности указују на њихову већу и израженију тежину, природу и опасност, па је њиховог учиниоца потребно казнити већом казном у односу на учиниоца кривичног дела учињеног ван службене дужности.

Према критеријуму да ли се кривична дела могу извршити само у оквиру једне одређене службене дужности или у оквиру свих службених дужности разликују се⁵⁴: 1) општа службена кривична дела и 2) посебна службена кривична дела. Општа кривична дела, као што и њихов назив каже, јесу кривична дела која могу бити извршена у било којој службеној дужности, у вези са било којим јавним овлашћењем и од стране било којег службеног или одговорног лица. Посебна службена кривична дела јесу она дела која могу бити извршена само у одређеној, законом јасно одређеној службеној дужности (нпр. службеној дужности судије, јавног тужиоца или његовог заменика).

Најопштије кривично дело против службене дужности које се може извршити од стране било код службеног или одговорног лица у било којој службеној дужности, у било којој служби или при вршењу било којег јавног овлашћења јесте: "Злоупотреба службеног положаја". Ово је дело предвиђено у члану 359. КЗ РС. У случају да у конкретном случају постоје обележја неког другог кривичног дела из групе дела против службене дужности, такво ће се понашање учиниоца квалификовати по том другом, специјалном пропису. Наиме, кажњавање за кривично дело злоупотребе службеног положаја је супсидијарне природе. Ово дело постоји само у оним случајевима када у конкретним околностима извршеног дела нема основа за квалификацију чињеничног описа као неког другог посебног или примарног службеног кривичног дела.

52 В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр.289-291.

53 З. Стојановић, О. Перић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр.341.

54 Б. Чејовић, В. Миладиновић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр. 406; Љ. Лазаревић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр. 299-300.

Кривични законик Републике Србије, после измена и допуна из септембра 2009. године у глави 33. под називом: ”Кривична дела против службене дужности” предвиђа следећа кривична дела: 1) злоупотреба службеног положаја (чл. 359.), 2) кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика (чл. 360.), 3) несавестан рад у служби (чл. 361.), 4) противзаконита наплата и исплата (чл. 362.), 5) ненаменско коришћење буџетских средстава (чл. 362а.), 6) превара у служби (чл. 363.), 7) проневера (чл. 364.), 8) послуга (чл. 365.), 9) трговина утицајем, раније противзаконито посредовање (чл. 366.), 10) примање мита (чл. 367.), 11) давање мита (чл. 368.) и 12) одавање службене тајне (чл. 369.).

ЗАКЉУЧАК

Један од основних постулата правне државе и владавине права уопште јесте законито, квалитетно, ефикасно, благовремено и целисходно функционисање јавних служби, односно државних органа и организација. Зато је потребно да службена (домаћа или страна) и одговорна лица као носиоци јавних функција и службених овлашћења у државним органима, организацијама и заједницама, а неретко и у предузећима и другим субјектима привредног пословања законито и ефикасно обављају радње у оквиру својих службених овлашћења. Кривична дела против службене дужности представљају различите облике и врсте злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности које су управо учињене од стране службених лица као носилаца тих овлашћења.

Најчешће се овде ради о поступањима службених лица у вршењу службене дужности, не у интересу и за потребе службе коју врше, већ у неком другом интересу – у намери да на овај начин прибаве себи или другом физичком или правном лицу какву корист, односно да другоме нанесу какву штету или да теже повреде права других. Ту се практично ради о искоришћавању или прекорачењу службеног положаја или овлашћења или о невршењу службене дужности које због посебно испољеног степена тежине и опасности Кривични законик Републике Србије из 2005. године предвиђа као кривична дела. Тако заправо долази и до појаве злоупотребе јавних овлашћења, службеног положаја, корупције у разним облицима и видовима што све заједно наноси огромне материјалне и друге штете не само појединцима и установама, већ и целом друштву.

С друге стране, оваквим својим поступањем државни органи могу да пољуљају поверење у друштву у постојећи систем и функционисање не само власти, већ и целокупног правног поретка, па и у ефикасност правне државе. Кршењем датих овлашћења овлашћења или њиховом злоупотребом, ова лица повређују службену дужност, с једне стране, односно права, обавезе и друге законом заштићене интересе других физичких и правних лица, с друге стране. Стога сва савремена кривична законодавства познају систем кривичних дела

против службене дужности. То су дела којима сам назив (службена, чиновничка) каже да за објекат заштите имају законито, ефикасно, квалитетно и благовремено обављање службене дужности, односно јавних овлашћења, док се као њихов учинилац може јавити само одређено лице – службено (домаће или страном) или одговорно лице које управо предузима радњу извршења ових дела у вршењу службе или у вези са њом.

Стога је интерес сваке државе да свим расположивим средствима, укључујући и систем кривичних санкција, сузбија и спречава оваква недопуштена понашања појединаца и група и да их принуди да своја овлашћења и надлежности у поступању врше у границама законом прописаним или предвиђеним у другим подзаконским општим актима. Свако прекорачење и злоупотребу ових овлашћења држава проглашава забрањеним, противправним и кажњивим. Најопасније облике оваквих понашања закон инкриминише као кривична дела прописујући за њихове учиниоце казне (затвор) и друге кривично правне мере (мере безбедности и сл).

РЕЗИМЕ

Један од основних постулата правне државе и владавине права уопште јесте законито, квалитетно, ефикасно, благовремено и целисходно функционисање јавних служби, односно државних органа и организација. Зато је потребно да службена (домаћа или страна) и одговорна лица као носиоци јавних функција и службених овлашћења у државним органима, организацијама и заједницама, а неретко и у предузећима и другим субјектима привредног пословања законито и ефикасно обављају радње у оквиру својих службених овлашћења.

Кршењем датих овлашћења овлашћења или њиховом злоупотребом, ова лица повређују службену дужност, с једне стране, односно права, обавезе и друге законом заштићене интересе других физичких и правних лица, с друге стране. Стога сва савремена кривична законодавства познају систем кривичних дела против службене дужности. То су дела којима сам назив (службена, чиновничка) каже да за објекат заштите имају законито, ефикасно, квалитетно и благовремено обављање службене дужности, односно јавних овлашћења, док се као њихов учинилац може јавити само одређено лице – службено (домаће или страном) или одговорно лице које управо предузима радњу извршења ових дела у вршењу службе или у вези са њом.

ЛИТЕРАТУРА

- Васиљевић, Т., Грубач, М., Коментар Законика о кривичном поступку, Београд, 2005.
- Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., Кривично право, Београд, 2010.
- Ђ.Ђорђевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2009.
- Ђурић, Ж., Јовашевић, Д., Ракић, М., Корупција – изазов демократији, Београд, 2007.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Београд, 2010.
- група аутора: Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 1995.
- Јекић, З., Шкулић, М., Законик о кривичном поступку са предговором, објашњењима и регистром појмова, Београд, 2002.
- Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Београд, 1995.
- Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2002.
- Јовашевић, Д., Коментар Закона о привредним преступима, Београд, 2001.
- Јовашевић, Д., Привредни преступи у пракси – практикум, Београд, 2001.
- Јовашевић, Д., Хашимбеговић, Т., Злоупотреба службеног положаја, Београд, 2001.
- Јовашевић, Д., Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002.
- Јовашевић, Д., Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 2003.
- Јовашевић, Д., Збирка закона о прекршајима са коментаром и праксом, Београд, 2004.
- Јовашевић, Д., Злоупотреба службеног положаја и корупција, Београд, 2005.
- Јовашевић, Д., Закон о извршењу кривичних санкција са коментаром, Београд, 2006.
- Јовашевић, Д., Стевановић, З., Правни аспекти извршења кривичних санкција, Београд, 2007.
- Јовашевић, Д., Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром, Београд, 2007.
- Јовашевић, Д., Кривична дела корупције, Београд, 2009.
- Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2010.
- Јовашевић, Д., Лексикон кривичног права, Београд, 2011.
- Јовашевић, Д., Прекршајно право, Ниш, 2012.
- Лазаревић, Љ., Кривично право, Посебни део, Београд, 1993.
- Мрвић Петровић, Н., Кривично право, Београд, 2005.
- Радовановић, М., Ђорђевић, М., Кривично право, Посебни део, Београд, 1975.
- Симић, И., Петровић, М., Кривични закон Републике Србије – Практична примена, Београд, 2002.
- Симић, И., Трешњев, А., Кривични законик с краћим коментаром, Београд, 2010.

Стојановић, З., Перић, О., Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима, Београд, 1996.
Стојановић, З., Перић, О., Кривично право, Посебни део, Београд, 2000.
Фауленд, М., Стошић, В., Је ли неслужбено господарство извор корупције, Загреб, 1999.
Чејовић, Б., Миладиновић, В., Кривично право, Посебни део, Ниш, 1995.

Prof. Dragan Jovašević, LL.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Niš

***Criminal Offences involving an abuse of Official Duty:
Criminal liability and punishment***

Summary

One of the basic postulates of the legal state and the rule of law is a lawful, qualitative, efficient, prompt and effective operation of public services. For this reason, the public officials (both domestic and foreign) and responsible persons in state authorities, organizations and local communities are required to perform their activities in a lawful and efficient manner and within the official powers they have been vested with.

On the one hand, the violation or abuse of these powers may constitute a violation of or a threat to the official duty of these persons; on the other hand, the violation or abuse of these powers constitutes a violation of rights and legally protected interests of other natural persons and legal entities. Consequently, all contemporary criminal legislations recognize the system of criminal offences involving an abuse of official duty and prescribe relevant sanctions for the perpetrators of such criminal acts. As suggested by the designation “criminal offences involving an abuse of official duty” or “criminal offences comited by administrative official”, the subject matter of protection is the lawful, efficient, wualitative and prompt discharge of an official duty or public authority. These criminal offences may be committed onlz bz a certain category of public officials (including both domestic or a foreign officials) or by a responsible person who commits such an offence in the course of discharging an official duty or performing other related activities,

Key words: *official duty, officials, abuse, criminal act, criminal liability, criminal sanctions*

